

σιν αὐτῶν θέλει μεταξὺ ἡμῶν ἐκλείψει, καὶ ὁ Θεὸς ὁ Ὑψίστος, ὁ Θεὸς, ὁ διὰ θαυμάτων σώσας τὴν Ἑλλάδα, θέλει μᾶς δείξει τὴν ὁδόν.¹

ΟΙ ΒΡΑΣΙΛΙΑΝΟΙ ΜΥΡΜΗΚΕΣ

Ἐν ταῖς διηγήσεσι καὶ ταῖς περιγραφαῖς τῶν νεωτέρων περιηγητῶν σπουδαιότατην, καὶ διακαίως, κατέχει θέσιν ἡ φυσικὴ ἱστορία. Οὐδ' ὑπάρχει, δυνάμεθα εἰπεῖν, περιηγητῆς μὴ ἐπιχειρήσας ν' ἀνγκοινώσῃ τοῖς ἀναγνώσταις αὐτοῦ παρατηρήσεις περὶ τῆς ζωολογίας καὶ τῆς βοτανικῆς τῶν χωρῶν, ἐν αἷς διέτριψεν. Οὕτω δ' ἡ ἐπιστῆμη ἐπλουτίσθη, καὶ οἱ εἰδικῶς ἐγκύπτοντες εἰς τοὺς διαφόρους αὐτῆς κλάδους ἔχουσιν ἄφθονον ὕλην μελέτης.

Ὅπως ἀρκεσθῶμεν εἰς ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς τῶν φυσικῶν φαινομένων σχετικῶς περιωρισμένον, (καίτοι οὐδὲν θεωρεῖται μικρὸν καὶ εὐκαταφρόνητον ἐν τῇ ἐπιστῆμῃ), ἀναφέρομεν ὅτι ἡ ἐντομολογία πλεῖστα ὀφείλει ἀπὸ τινος εἰς τὰς ἀκριβεῖς περιγραφὰς τῶν περιηγητῶν. Ἰδίως ὅμως σημαντικὰς ἐκαρπώσατο ὠφελείας ἐκ τῶν περιηγητῶν ἐκείνων οἵτινες ἦσαν συγχρόνως καὶ ἐξοχοὶ ἐπιστήμονες, οἷος ἦν ὁ διάσημος Ἀγκασιζ, οὗ τὸν πρό τινος ἐπελθόντα θάνατον θρηνοῦσιν ἡ τε Ἑλβετία, ἡ γενέθλιος αὐτοῦ χώρα, καὶ ἡ Ἀμερικὴ, ἡ θετὴ αὐτοῦ πατρίς.

Ἀναγκασθεὶς ἐκ τῆς ἐπισφαλοῦς καταστάσεως τῆς υγείας του νὰ διακόψῃ τὴν σειρὰν τῆς διδασκαλίας του ἐν τῇ Νέᾳ Κανταβριγίᾳ (New-Cambridge), ἠδυνήθη νὰ ἐξερευνησῇ τὴν Βρασίλιαν, χάρις τῇ γενικοδωρίᾳ πλουσίου τινὸς Ἀμερικανοῦ. Ἡ ἔκθεσις τῆς περιηγήσεώς του, ἀρξαμένης κατ' Ἀπρίλιον 1865 καὶ περαιωθεῖσης μηνὶ Ἰουλίῳ 1866, ἐγράφη μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ γλαφυρότητος ὑπὸ τῆς συντρόφου τοῦ μεγάλου φυσιοδίφου, κυρίας Ἀγασσιζ.

Μεταξὺ τῆς πληθῆος τῶν πληροφοριῶν, τῶν ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ περιεχομένων, οὐχὶ ἀνάξια περιεργείας εἰσὶ τὰ περὶ λευκομυρμηκῶν. Τὰ ἐντομα ταῦτα εἰσὶ πολυπληθέστατα οὐ μόνον ἐν τῇ μέσῃ Ἀφρικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Νοτίᾳ Ἀμερικῇ, ἧς κατακλύζουσι τὰ δάση. Ἡ κυρία Ἀγασσιζ ἀναφέρει περὶ τούτων πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τ' ἀκόλουθα:

«Συνώδευον τὸν κ. Ἀγασσιζ εἰς ἐκδρομὴν του τινὰ πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν ὑπὸ τῶν κοπιμ (τερμῆτων) κατασκευασμένων φωλεῶν ἀποτελοῦσι δ' αὐταὶ λοφίσκον ἐνὸς καὶ πλέον μέτρου διαμέτρου ἐπὶ ἐνὸς ἢ δύο μέτρων ὕψους. Αἱ φωλεαὶ αὐταὶ εἰσὶ στερεώταται καὶ σκληραὶ ὡς βράχοι. Ἐν γένει κτίζονται περὶ παλαιὸν κορμὸν δένδρου ἢ χονδρὸν στέλεχος, ἅτινα χρησι-

μεύουσιν ἀντὶ θεμελίων. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπάρχουσιν ἀπέραντοι λαβυρινθοειδεῖς διάδρομοι, ὧν αἱ πλευραὶ εἰσιν ἐκτισμέναι διὰ μεμαστημένου καὶ ἐξυμωμένου χώματος, στερεοῦ ὡς τὸν μεμαστημένον χάρτην. Πάντα δὲ ταῦτα εἰσιν ἐλαφρότατα καὶ εὐθραστα λίαν, μόλις δ' ἀφαιρεθῇ ὁ ἐξωτερικὸς φλοιὸς, ὅστις ἔχει πάχος δεκαπέντε περίπου ὑπεκατομέτρων, ἀμέσως καταρρέουσι τὰ λοιπὰ μέρη. Εἴσοδος ἐξῶθεν δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐκκρίζωσαντες ἕνα τῶν τοιούτων λοφίσκων, ἀνεκαλύψαμεν ὅτι ἡ βᾶσις αὐτῶν ἦν διάτρητος ἐξ ὀπῶν φερουσῶν εἰς ὑπογείους στοάς. Τὸ ἔνδον βριθεὶ κατοίκων διαφόρων εἰδῶν ἄλλοι μὲν εἰσὶ μικροὶ καὶ ὑπόλευκοι, ἄλλοι δὲ παχύτεροι καὶ μαῦροι, ὧν ἡ μελανόξανθος κεφαλή ἐστὶν ὠπλισμένη δι' ἰσχυροτάτων χηλῶν καὶ εἰς πάσας τὰς φωλεὰς εὗρομεν ἕνα ἢ δύο λευκοὺς τὸ χρώμα, ἐξωγκωμένους, παχυτάτους, διαφέροντας τὰ μέγιστα τῶν ἄλλων κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὕψην, πιθανῶς δὲ βασιλίσσας αὐτῶν. . . .

Ἀἱ φωλεαὶ τῶν κοπιμ διαφέρουσι πολὺ τῶν φωλεῶν τῶν σαουβάς. Οἱ τελευταῖοι ἀνοίγουσιν εὐρείας ἐξωτερικὰς εἰσόδους καὶ δρύττους τὸ ἔδαφος. Αἱ μακροὶ αὐτῶν ὑπόγειοι στοαὶ ἐκτείνονται ἔστιν ὅτε εἰς μεγάλην ἀπόστασιν. Ὅταν ἀνάπτωσι πῦρ εἰς τινα τῶν εἰσόδων πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐν τῇ φωλεᾷ ἐντόμων, ὁ ἐκ διαφόρων ὀπῶν, ἀπεχουσῶν πολλάκις ἀλλήλων πεντακόσια μέτρα, ἐξερχόμενος καπνὸς δεικνύει πόσοι ὑπόνομοι εἰσὶν ὑπεσκαμμένοι ὑπὸ τὸν λόφον, καὶ καθίστησι δῆλον ὅτι αἱ μικροσκοπικαὶ ἐκεῖναι ὑπόγειοι σύριγγες συγκοινωνοῦσιν ἀλλήλαις.

Ἄδύνατον νὰ μὴ καταληφθῇ ὑπὸ ἐκπλήξεως βλέπων τις τὰς λεγεῶνας ἐκεῖνας τῶν μυρμηκῶν βαδίζουσας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἐχάραξαν αὐτοὶ οὗτοι, διὰ τῆς ἐκ τῆς πορείας αὐτῶν τριβῆς τοῦ ἐδάφους. Οἱ ἐρχόμενοι σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν καλύπτονται ὑπὸ τὰ τεμάχια τῶν φύλλων, ἅτινα φέρουσιν, ἐν ᾧ οἱ καταθέσαντες τὴν συγκομιδὴν των ἐπιστρέφουσιν ἐν σπουδῇ εἰς τὴν ἐργασίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι ὑπάρχουσιν καὶ τινες ἐξ αὐτῶν τρέχοντες τῆδε κἀκείσε, οἵτινες δύσκολον εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις τί κάμνουσιν, ἐκτὸς ἐὰν ἐκπληροῦσι χρέη ἐπιστατῶν, ἐπιβλέποντες τοὺς ἄλλους. Ἡ εἰκασία αὕτη βεβαιοῦται ἐκ τινος ἀνεκδότου, ὅπερ Ἀμερικανὸς τις ἐνταῦθα διαμῆνων μοὶ διηγήθη. Ὁστος εἶδε ποτε ἕνα τὴν περιέργων ἐκείνων μυρμηκῶν σταματῶντα ἕτερον μύρμηκα, ὅστις ἐπέστρεψε κενὸς εἰς τὴν φωλεάν, τιμωροῦντα αὐστηρῶς αὐτὸν καὶ ἐξαποστέλλοντα ἐκ νέου εἰς τὸ δένδρον, ἀναμφιβόλως ὅπως ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον του. Οἱ μύρμηκες σαουβάς εἰσὶ μάστιγες τῶν καφεῶνων, δυσχερῆστα δ' εἶναι ἡ καταστροφὴ αὐτῶν.»

Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀλίγων στίχων καταφαίνεται, οἱ βρασιλιανοὶ μύρμηκες παρουσιάζουσιν

1. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κ. Ε. Α. Σίμου, τοῦ ἐκφωνηθέντος εἰς τὸν Ἀθῆνας μνημόστηνον τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, τῇ 21 Σεπτεμβρίου 1851.

οὐκ ὀλίγας ὁμοιότητας πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν. Ἀξία δὲ παρατηρήσεως φαίνεται ἡμῖν ἡ ὑπαρξίς μεταξὺ τῶν τερμῆτων ἐντόμων «λευκῶν τὸ χρῶμα, ἐξωγκωμένων, παχυτάτων καὶ διαφερόντων τὰ μέγιστα τῶν ἄλλων κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὕψιν.» Ἡ κ. Ἀγασσιζ οὐχὶ ἀνευ λόγου ὑποτίθησιν αὐτὰς βασιλίσσας. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ παρὰ τοῖς μεγάλοις ἐρυθροῖς μύρμηξι τῆς Εὐρώπης. Πολλάκις μοι συνέβη, ἀνασκαλεύων τὰς μυρμηκίαις αὐτῶν νὰ εἶρω δύο ἔντομα ὅπως δυσανάλογα κατὰ τὸ μέγεθος τῶν μετ' αὐτῶν. Πάντοτε δὲ τὰ ἔντομα ταῦτα εἶχον πτερόγυια. Ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου μέχρι τοῦ Αὐγούστου, καθ' ἣν δηλονότι ἐποχὴν συνάπτονται οἱ γάμοι ἐν τῷ ἔθνει τῶν μαύρων μυρμηκῶν, τὰ ἐν λόγῳ ἔντομα ἐφαινότο εἰς τὴν ἄκρην τῆς μυρμηκίαις ἢ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἔμμενον ἐπὶ τινὰς στιγμὰς καὶ σχεδὸν πάντοτε εὐρίσκατο ἐργάτης τις ἢ φύλαξ μύρμηξ, ὅστις τὰ ἐπανέφερον εἰς τὴν κοινὴν κατοικίαν.

Εἰσὶν ἄρα γε βασιλίσσαι ταῦτα; Ἀγνοῶ, μηδέποτε ἰδὼν τὴν ἐπώασιν τῶν μυρμηκῶν καὶ τὴν παραγωγὴν τῶν σκωλήκων. Ὅπως δὲ ἴσως ὅμως μετὰ τινος πιθανότητος δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ. Ὅσα περὶ τῶν ἐτησίων γάμων τῶν μυρμηκῶν γινώσκωμεν προέρχονται ἐκ παρατηρήσεων γενομένων ἐπὶ τῶν μαύρων ἢ αἰθιόπων μυρμηκῶν· διαφέρει ἄρα κατὰ πολὺ ὁ τρόπος τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς παραγωγῆς παρὰ τοῖς ἐρυθροῖς μύρμηξι;

Περὶ δὲ τῶν ἐπιστατῶν ἢ ἀρχηγῶν, περὶ ὧν ποιεῖται λόγος ἡ κ. Ἀγασσιζ, γινώσκωμεν ὅτι παρόμοιόν τι, καθ' ἃ λέγουσι, παρατηρεῖται καὶ παρὰ τοῖς μύρμηξι τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδὲν τοιοῦτό τι ἢ παραπλήσιον εἶδον· διηγοῦνται ὅμως περιστατικὰ τινὰ, μαρτυροῦντα μάλιστὰ ὅτι συνεννοοῦνται μεταξὺ τῶν διὰ τῶν κερατιῶν· ἀλλ' ὁσημέραι ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστευόντων εἰς τὸ δυνατόν τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης γλώσσης.

Περὶ δ' ἐτέρου τινὸς εἶδους μυρμηκῶν, τῶν πυρομυρμηκῶν, ἡ κ. Ἀγασσιζ διηγεῖται τὰ ἐξῆς·

«Οἱ μύρμηκες εἰσὶν ἐπιφύβοι ὀλετῆρες, τὰ δὲ δῆγματα τοῦ πυρομύρμηκος εἰσὶν ὄντως τρομερά. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ποτὲ ἐν τῇ καλύβῃ τῆς Ἐσπεράνθ (τῆς φιλοξενούσης με) ἤπλωσα μανδήλια τινὰ, ὅπως στεγνώσωσιν, ἐπὶ τοῦ σχοινοῦ τῆς κρεμαστῆς κλίνης μου· μόλις δὲ ἐδοκίμασα νὰ τα ἀναλάβω καὶ μοι ἐφάνη ὅτι οἱ βραχιόνες καὶ αἱ χεῖρές μου ἐβυθίσθησαν ἐντὸς καμίνου. Ἐρριψα πάντα μακρὰν ἐμοῦ· οὐδὲ ἀνημμένοι ἄνθρωκες θά μοι προὔξενον τσαυτήν δδύνην· παρετήρησα τότε ὅτι οἱ βραχιόνες μου ἦσαν κεκαλυμμένοι ἐκ μικρῶν ξανθῶν μυρμηκῶν, ὧν ἔσπευσα ν' ἀπαλλαγῶ. Προσεκάλεσα συγχρόνως τὸν Λωδιγαρι (τὸν οἰκοδεσπότην), ὅστις ἀνεκάλυψε στράτευμα δλόκληρον τοιού-

των μυρμηκῶν διερχόμενον διὰ τῆς κρεμαστῆς κλίνης μου ὅπως ἐξέβλη διὰ τοῦ παραθύρου παρὰ τὸ ὅποιον ἦν προσεδεδεμένη. Μοὶ εἶπε δ' ὅτι ὠδοπόρου οὕτως ἐνίστε καὶ ὅτι ἂν δὲν τοὺς ταράξωμεν θὰ διέλθωσι μέχρι τοῦ τελευταίου ἐν διαστήματι μιᾶς ἢ δύο ὥρων. Ὅπερ καὶ συνέβη, οὐδένα δ' αὐτῶν ἐπανίδομεν ἔκτοτε. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης λαβὼν ἀφορμὴν ὁ ταγματάρχης Κουτίνχο, διηγῆθη ἡμῖν ἀλλόκοτόν τινα συνήθειαν φυλῶν τινῶν ἰθαγενῶν τῆς Ἀμαζονίας. Ὅταν τελῆται γάμος τις, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ γαμηλίου συμποσίου ὁ γαμβρὸς ὀφείλει νὰ βυθίσῃ τὴν χεῖρά του ἐντὸς χαρτίου σακκιδίου πλήρους πυρομυρμηκῶν. Ἐὰν ἀτάραχος καὶ μειδιῶν ὑποστῇ τὴν φρικτὴν ἐκείνην βάσανον, κηρύσσεται ἄξιος ν' ἀψηφῆσῃ τὰς δοκιμασίας τοῦ γάμου.»

Δ.

ΕΡΓΑΤΑΙ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Υδρας	3,390	Ἐκ μεταφ.	21,215	Ἐκ μεταφ.	27,520
Κεφαλοῦ	3,271	Χαλκίδος	961	Καλαμῶν	452
Κεφαλληνίας	2,789	Ἰθάκης	934	Παξῶν	410
Σύρου	1,962	Ζακύνθου	614	Μεσολογγίου	407
Γαλαξιδίου	1,769	Κυθήρων	603	N. Μιτσέλης	352
Πόρου	1,596	Αἴγινης	600	Λευκάδος	347
Θήρας	1,579	Πειραιῶς	559	Ναυπλίου	234
Χελίου	1,439	Μήλου	554	Πύλου	214
Κερκύρας	1,300	Μυκόνου	521	Πατρῶν	211
Κύμης	1,093	Σιάθου	506		
Ἀνδρού	1,027	Σκοπέλου	453		
Μεταφ.	21,215	Μεταφ.	27,520	Τὸ ὅλον	30,147

Τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν, ἐμφαίνουσιν κατὰ πατρίδας τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν ναυτικῶν ἐν Ἑλλάδι, τῶν ἐργαζομένων εἰς τε τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, εἰς τὸ βασιλικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὰ ἀτμόπλοια τῆς Ἑλλην. ἀτμ. ἐταιρίας, ἐβρανήσθημεν ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐσχάτως ἐκθέσεως περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Ναυτ. ἀπομ. ταμείου. Ὁ ἀριθμὸς 30,147 δεικνύει κατὰ μέγιστον ὅρον τοὺς ἐπαγγελλομένους τὰ ναυτικὰ ἔργα. Ἀλλ' ὀλόκληρος αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς οὐδέποτε παρίσταται ἐνεργὸς εἰς τὴν ναυτιλίαν· τὸ πολὺ δὲ τὰ δύο τρίτα τοῦ ὅλου αὐτοῦ ἀριθμοῦ τῶν ναυτικῶν ἐργάζονται διηνεκῶς, τὸ δὲ λοιπὸν τρίτον ἔρχεται οἰονεὶ ἐκ περιτροπῆς εἰς τὴν ναυτικὴν ὑπηρεσίαν ἀντ' ἄλλων ἀποχωρούντων. Ὅστε τὸ ποσοῦν τῶν σταθερῶς ἐργαζομένων κατ' ἔτος θαλάσσης ἐργατῶν ἀναβαίνει κατὰ μέγιστον ὅρον εἰς 20 χιλιάδας.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΚΑΝΑΡΙΟΝ

Κατὰ τὸ γαλλικόν.

Εἶνε πολλάκις περιέργοι αἱ ἰδιοτροπίαί τῶν γυναικῶν!

Συχνάκις ὅταν τὴν πρώϊαν ἐξηρχόμεθα μετὰ τὴν Ἄνναν εἰς περίπατον, ἐν Παρισίοις, ἐστέκετο αὕτη ἐνώπιον ὄλων τῶν ἐμπορικῶν τῆς ὁδοῦ